

Van fabriek tot wooncomplex.

De geschiedenis van verffab

Zicht op het project Lievehof in december 2013, foto: MIAT.

Op de hoek van de Sint-Antoniusskaai en de Kolveniersgang in Gent nadert het woonproject 'Lievehof' zijn eindfase. 'Lievehof' is een woonproject op de site van de oude verffabriek Lippens. Veertig appartementen verrezen er rond het oude fabrieksgebouw, dat volledig gerenoveerd werd. Het project kadert in een algemene heropleving van deze wijk. De verffabriek Lippens is bij heel wat Gentenaars bekend. De geschilderde strop op de fabrieksmuur was voor heel wat gidsen een dankbaar herkenningspunt. Naar de geschiedenis van de fabriek is nog niet veel onderzoek gedaan, dit artikel is een eerste aanzet om er werk van te maken.

riek Lippens in Gent

AUTEUR: Els Jacxsens

De eerste fabriekssporen

De oude verffabriek Lippens was gelegen aan de Sint-Antoniusskaai in Gent, middenin de Rabotwijk. Deze wijk is oorspronkelijk een onderdeel van de veel uitgestrektere Wondelgemmeersen: braakliggende, laaggelegen en dus extreem vochtige gronden aan de noordzijde van Gent. Doorheen deze Wondelgemmeersen wordt in de 13e eeuw een 45 km lang kanaal gegraven (1251-1269). De Lieve vertrekt aan het Gravensteen (als zijarm van de buitenste oude Leie) en verbindt Gent zo via Damme en het Zwin met de zee. Het was gravin Margaretha van Constantinopel die in een oorkonde van 1251 aanduidde waar het kanaal moest worden gegraven in Gent.

De gronden in de Wondelgemmeersen, behorend aan de 'Heerlijkheid van Wosseghem', worden op het einde van de 18de eeuw, na de Franse Revolutie, overgedragen aan de Burgerlijke Godshuizen. Een aantal vooruitziende rijkere burgers koopt vanaf dan deze goedkope gronden stelselmatig op. Nog voor de afschaffing van de octrooirechten in 1860 hebben zich binnen de oude vestigingsmuren van de stad, in de buurt van het rabotgebouw, al een aantal grote textielnijverheidsbedrijven gevestigd.

De eerste sporen van de site zijn terug te vinden in een uittreksel van de kadastrale legger in 1851. Daar is sprake van 'Van Loo Erven Valentin Joseph', rentenier uit Gent, die de twee huizen op perceel 33 en 34 samenvoegt. Uit een tweede uittreksel van de kadastrale legger van 1854 blijkt dat Van Loo fors heeft uitgebreid. Hij koopt nog vijf huizen, een stuk bouwgrond en een al bestaande fabriek bij en voegt ze allemaal samen tot een katoenspinnerij.

De familie Scribe

In een uittreksel van de kadastrale legger in 1869 is Gustave Scribe, werktuigkundige, de eigenaar van de fabriek. Het bedrijf is ondertussen een vlas- en werkstoomspinnerij geworden. De familie Scribe is een welstellende Gentse familie van industriëlen, die fortuin maakte in de katoenindustrie. Vader François (1785-1853) bezit van 1836 tot 1852 een katoenspinnerij in het Gravensteen. Gustave Scribe (1818-1886) geniet een zekere naam als fabrikant en grondeigenaar en is van 1865 tot 1871 liberaal gemeenteraadslid in Gent. Hij krijgt vier kinderen. De oudste, François-Gustave (1846-1884), treedt in de voetsporen van zijn vader. De jongste, Fernand (1851-1913), wordt de meest gekende kunstmecenas in Gent. Hij is de grote voortrekker van de Vrienden van het Museum voor Schone Kunsten in Gent.

In 1870 en 1872 koopt vader Gustave Scribe nog twee huizen en breidt hij de fabriek uit. In 1874 is zoon François-Gustave mee ingestapt in de fabriek. Deze moet hersteld worden na een gedeeltelijke vernietiging door brand op 21 februari van datzelfde jaar.

Brand is een echte plaag voor de textielnijverheid in die tijd. Doorgaans zijn het kleinere branden die door de textielarbeiders zelf kunnen worden geblust. Maar dat was niet altijd het geval. In 1899 bijvoorbeeld brandt een gebouw in La Gantoise (een van de twee grootste textiel fabrieken in Gent) volledig af. Je mag er niet aan denken welke schade een grote brand zou kunnen aanrichten in de dichtbevolkte wijken van toen. De beluiken en poortjes met woningen van slechts enkele vierkante meter en met collectieve water- en toiletvoorzieningen schieten als paddenstoelen uit de grond. In 1904 ontstaan aan de Sint-Antoniusskaai al vier beluiken, in de Meelstraat vin-

Prentbriefkaart, Sint-Antoniusskaai. De ijzeren brug op de postkaart dateert uit 1888, de huidige brug kwam er pas in april 1954. *Collectie: Stadsarchief – De Zwarte Doos, PBK/SCMS/2143.*

den we één beluik terug. Veel van deze beluiken zijn in het bezit van de textielbedrijven zelf. Zij zorgen op deze manier voor werk en huisvesting van de arbeiders. Het is ook een goede manier om de arbeiders kort te houden. Bij ontslag verliezen ze nl. niet alleen hun werk, maar ook hun woning.

Over François-Gustave is weinig bekend. Hij overlijdt al in 1884 op 38-jarige leeftijd en wordt begraven op de Westerbegraafplaats in de familiegrafkelder.

Van textiel naar papier

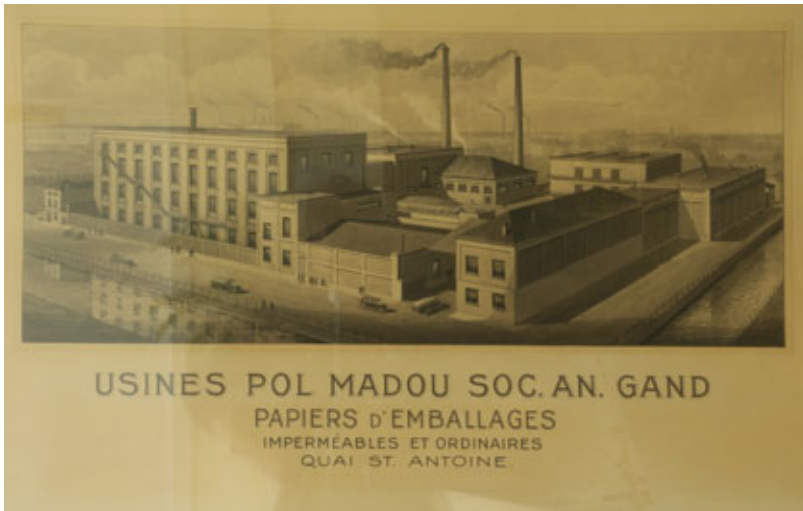
In 1884 verandert de fabriek niet alleen van eigenaar, maar ook van bestemming. Emil en Henri Nijssens, handelaars uit Antwerpen, maken er een papierstoomfabriek van. Het ging hen blijkbaar voor de wind want in 1893 wordt een aanvraag ingediend *'om in zijne fabriek, kant van het vestje het gebouw dienende tot bureaux en magazijn volgens de bijgevoegde plans dry meter te mogen optrekken om als dan met pannen te dekken volgens in 't rood aangeduid om als dan den zolder te kunnen gebruiken voor magazijn'* (Uit: Bouwaanvraag, Stadsarchief Gent, G12: 1893Q3). Er moeten ook werken aan de straat gebeuren waarvan de kosten worden geraamd op 106,04 frank. Ook in 1903 en 1912 wordt nog duchtig uitgebreid.

Op 20 november 1917 krijgt de firma Nijssens, toen bekend onder de naam 'Papeterie du Rabot', voor de

eerste keer een bestelling van 10 ton viltpapier van de teer- en bitumenfabriek Pol Madou. Pol Madou heeft dringend nood aan viltpapier om aan de grote vraag naar teerrollen te kunnen voldoen. Madou heeft grote plannen en ontwikkelt een strategie om het hele productieproces van die teerrollen zelf onder controle te krijgen. Zeven jaar later, op 24 december 1924, wordt de fabriek van Nijssens volledig overgekocht door Pol Madou. Dit gebeurt op een openbare verkoop. Een verkoop uit noodzaak want Nijssens was onverwacht overleden. Zijn weduwe met minderjarige kinderen heeft geen andere keuze dan de goed draaiende fabriek te verkopen. De oppervlakte van het bestaande goed is dan 36 are, maar om eventuele latere uitbreiding mogelijk te maken, koopt Madou ook nog zeven huizen in de Meelstraat. De productie van viltpapier voor dakbedekking wordt in de loop der jaren opgevoerd tot ver boven de 6000 ton per jaar. Het grootste deel daarvan gaat naar de fabriek van Pol Madou aan de Gaardeniersweg voor het vervaardigen van cartons bitumé, maar er wordt ook aan papierwinkels geleverd.

De papierfabriek wordt geregeld verbouwd. In 1931 wordt een aanvraag ingediend voor *'modification au mur existant et placement d'une toiture – terrasse'* (Uit: Bouwaanvraag, Stadsarchief Gent G12: 1931S1). In 1963 wordt een nieuwe zaal in de fabriek bijgebouwd. Ook nu moeten er werken aan de straat

Glasnegatief, Gent - Sint-Antoniussbrug, tussen Bachten-Walle en Sint-Antoniusskaai, Edgar Barbaix (fotograaf), Collectie Huis van Alijn.

gebeuren, de kosten daarvan worden deze keer op 2900 frank geraamd. In 1968 worden er vijf verluchttingsramen geplaatst aan de Kolveniersgang. Eind de jaren 1960 begint het slechter te gaan voor de Usines Pol Madou (UPM), zeker ook in de papierfabriek. Oorzaak is onder meer de ineenstorting van de markt van de vloerbekleding (met 'Balatum' als belangrijkste merk). De fabrikanten die viltpapier produceren voor vloerbekleding richten zich noodgedwongen ook op de markt van het viltpapier voor dakbedekking. Een moordende concurrentie en een afnemende vraag zorgen voor nog meer problemen. Bovendien komt er meer en meer een milieubewustzijn op en moet de papierfabriek voldoen aan een hele reeks nieuwe eisen. De wetgever stelt bijvoorbeeld strenge regels op voor het zuive-

ren en lozen van afvalwaters. Er wordt nog wel geïnvesteerd in een waterzuiveringsstation, maar dit zou nooit hebben gefunctioneerd. Later krijgt dit waterzuiveringsstation in het midden van het fabrieksterrein de bijnaam 'jardin botanique' mee van de werknemers van de fabriek Lippens omdat het helemaal overgroeid is met onkruid. In 1979 wordt de fabriek gesloten.

De komst van verffabriek Lippens

In 1980 wordt de papierfabriek verkocht aan verffabriek Lippens. De verffabriek was tot dan toe gevestigd aan het Tempelhof in Gent, maar wordt daar onteigend door de stad, omdat er een parking moet komen voor de Volkskliniek. De stad stelt de oude UPM papierfabriek voor als nieuwe locatie. Het hoopt daarmee de verloedering van de Rabotwijk te stoppen. Ook Lippens is op dat moment blij dat de fabriek in de stad kan blijven. De site is meer dan groot genoeg om (buitenlandse) cliënten te ontvangen en te imponeren en ligt bovendien op slechts vijf minuutjes stappen van het stadscentrum.

De familie Lippens neemt de sociale rol in de buurt ter harte. Lippens onderhoudt een nauwe band met de buurt; het plaatselijk wijkcomité mag vergaderen in de vergaderzaal van de fabriek en in de jaren 1990 houdt het bedrijf al een opendeurdag avant la lettre. Als er klachten van geurhinder waren, werd de klager steeds uitgenodigd in de fabriek om na te gaan of de oorzaak wel daar lag (meestal was dat niet het geval). Sociale projecten mochten steeds rekenen op

Boven: Affiche met de foto die gebruikt werd voor een reclamefolder van de 'Usines Pol Madou'. Deze affiche hangt ingekaderd in de huidige gebouwen van de verffabriek Lippens in Evergem. Foto: MIAT

Rechts: Schilderij van Medard Soberon dat in de vergaderzaal van de verffabriek Lippens hangt. Oorspronkelijk was het een zicht op de Sint-Antoniushoek zonder de fabriek, op vraag van het bedrijf zelf, werden de kantoorgebouwen mee opgenomen. Foto: MIAT

de steun van het bedrijf. Zo leverde Lippens verf voor graffiti-projecten en schreef het een ontwerp-wedstrijd uit in het kader van het Keizer Karel jaar, samen met de Gentse Kunstacademie. De twee winnaars zagen hun ontwerp jarenlang pronken op de fabrieksmuren. Keizer Karel en de strop op de muur waren voor elke gids een ijkpunt in hun rondleiding door de buurt.

Toch werd het ook voor de verffabriek steeds moeilijker om in de stad te blijven. De historische vervuiling van de site, de geluidsoverlast door het laden en lossen, de verkeersproblemen, een petitie van enkele buurtbewoners tegen de fabriek, ... het zorgde er allemaal mee voor dat het bedrijf besloot om in 2008 naar een nieuwe vestiging in Evergem te trekken.

Van fabriek tot wooncomplex

Lippens sluit een voorakkoord met een projectontwikkelaar die van plan is om de fabriek te slopen en er appartementen te bouwen. Alhoewel het gebouw geen beschermd erfgoed is, wil de stad het Manchestergebouw ervan toch houden als stadsgezicht. Het stadsbestuur weigert dan ook de bouwvergunning als blijkt dat de projectontwikkelaar alles wil slopen. Er komt een gerechtelijke procedure, tot aan de Raad van State en de stad krijgt gelijk. De projectontwikkelaar mag niet alles slopen.

Omdat er ook tussen Lippens en de projectontwikkelaar onenigheid is, wordt het voorakkoord uiteindelijk opgezegd en verkoopt Lippens de site aan Aclagro, dat groot is geworden in afbraakwerken en sanering, en dat zich nu meer en meer richt op projectontwikkeling.

Het eerste wat Aclagro moet doen, is saneren. Na staalname blijkt dat het slib tot 16 meter diep vervuild is. Alles moest dus tot op die diepte worden afgegraven. Daarna kan gestart worden met de bouwwerken. Het project voorziet in een woonproject met een beperkt deel kantooroppervlak en een ondergrondse parkeergarage. Het Manchestergebouw is behouden, maar het werd helemaal gestript en daarna gerestaureerd. Er zijn lofts in voorzien. Daar omheen zijn appartementen.

Els Jacxsens (°1968) is afgestudeerd als licentiaat politieke en sociale wetenschappen, richting communicatiewetenschappen aan de UGent. Ze werkt sindsdien bij de VRT als journalist en is nu eindredacteur bij Sporza. Ze volgt momenteel de gidsopleiding in Gent en woont zelf in het Lievehof.

Bronnen

- Andries, A., Debbaut, R., Lenssens, N., Lampaert, L., Levis, E., Notteboom, H., Notteboom, W., Van de Veire, J. en Van de Woestijne, P., De Lieve. tsoenste juweel dat de stede heeft, Wondelgem, Tijdelijke Vereniging De Gentsche Lieve, 2008, 216 p.
- De Wilde, B., Gent Rabot, De teloorgang van de

textielnijverheid, Gent, Lannoo, 2007, 127 p.

- Tahon -Van Roose, M., De vrienden van Scribe, Catalogus van de gelijknamige tentoonstelling in het MSK, Gent, 1998, 252 p.
- In de schaduw van 't Wit Huis. Geschiedenis van het familiebedrijf Madou 1897-1980 in de spiegel van de ontwikkeling van de teer- en bitumen dakviltindustrie. Tijdschrift voor Industriële Cultuur, Nummer 1, deel 65, Gent, 1e trimester, 1999.
- Liberaal Archief Gent, bibliografie Fernand Scribe
- Interview met Johan Van Daele, bestuurder van verffabriek Lippens, 24/05/2013
- Het Volk, 21/08/99
- De Streekkrant, 07/09/1999
- Het Laatste Nieuws, 01/10/1999
- Het Nieuwsblad, 28/02/2008
- Het Nieuwsblad, 13/09/2008
- Het Nieuwsblad, 04/12/2008
- Het Laatste Nieuws, 22/02/2011
- www.lievehof.be, geconsulteerd op 18/10/2013

Geheel boven: Het Manchestergebouw tijdens de restauratie in 2012, foto: auteur
Boven: Het Manchestergebouw in mei 2013, foto: auteur.